

**EUROPOS SAJUNGOS VIDAUS POLITIKOS GENERALINIS
DIREKTORATAS**

B TEMINIS SKYRIUS: STRUKTŪRINĖ IR SANGLAUDOS POLITIKA

KULTŪRA IR ŠVIETIMAS

2005 m. UNESCO konvencijos įgyvendinimas Europos Sąjungoje

TYRIMAS

Pateikti šį dokumentą paprašė Europos Parlamento Kultūros ir švietimo komitetas.

AUTORIAI

Germann Avocats (Ženeva) ir tarpdisciplininė tyrimo grupė¹

ATSAKINGAS ADMINISTRATORIUS

Goncalo Macedo
Struktūrinės ir sanglaudos politikos teminis skyrius
Europos Parlamentas
E. paštas: poldep-cohesion@europarl.europa.eu

KALBŲ VERSIJOS

Originalas: EN.
Vertimas: BG, CS, DA, DE, EL, EN, ES, ET, FI, FR, HU, IT, LT, LV, MT, NL, PL, PT, RO, SK, SL, SV.

APIE REDAKTORIŲ

Norėdami susisiekti su Teminiu skyriumi arba užsisakyti jo mėnesinį informacinį biuletinį, rašykite adresu: poldep-cohesion@europarl.europa.eu

Rankraštis baigtas rengti 2010 m. gegužės mėn.
Briuselis, © Europos Parlamentas, 2010 m.

Šį dokumentą galima rasti internete adresu:
<http://www.europarl.europa.eu/studies>

TEISINĖS ATSAKOMYBĖS APRIBOJIMAS

Už šiame dokumente išreikštas nuomones atsako tik autorius ir jos nebūtinai atitinka oficialią Europos Parlamento poziciją.

Šį dokumentą leidžiama kopijuoti ir versti nekomerciniais tikslais, jeigu nurodomas šaltinis, o leidėjas iš anksto informuojamas ir jam nusiunčiama kopija.

---

¹ Žr. skirsinį „Tyrimo grupė“ adresu www.diversitystudy.eu

EUROPOS PARLAMENTAS

**EUROPOS SAJUNGOS VIDAUS POLITIKOS GENERALINIS
DIREKTORATAS**

B TEMINIS SKYRIUS: STRUKTŪRINĖ IR SANGLAUDOS POLITIKA

KULTŪRA IR ŠVIETIMAS

**2005 m. UNESCO konvencijos
įgyvendinimas Europos Sąjungoje**

TYRIMAS

Turinys:

Šiame tyrime pateikiama 2005 m. UNESCO konvencijos dėl kultūrų raiškos įvairovės apsaugos ir skatinimo įgyvendinimo būklės santrauka. Pagrindinį dėmesį skyrus sritims, kuriose iš ES tikimasi lyderystės ar koordinavimo, siekiama suteikti supratimo ir ilgalaikės informacijos apie konvencijos įgyvendinimą. Tuo tikslu tyrime analizuojamos šioje tarptautinėje sutartyje nustatytos prievolės. Tyrime taip pat aptariama įvairi UNESCO konvencijos įgyvendinimo praktika teisiniu ir praktiniu požiūriu, atpažįstami uždaviniai ir priemonės, kurie padėtų pasiekti šios konvencijos tikslus.

SANTRAUKA

Anglies ir plieno bendrijai reikia kultūros

Ar kultūra Europai svarbi? Jean Monnet, vienas iš Europos integracijos architektų, teigė, kad jei savo darbo imtūsi iš naujo, pradėtum nuo kultūros: „*Si c'était à recommencer, je commencerais par la culture.*“²

Šiame tyrime pateikiama 2005 m. UNESCO konvencijos dėl kultūrų raiškos įvairovės apsaugos ir skatinimo įgyvendinimo būklės santrauka. Pagrindinis dėmesys jame skiriamas sritims, kuriose iš Europos Sąjungos tikimasi lyderystės ar koordinavimo. Šis tyrimas bus pagalba ir ilgalaikė informacija Europos Sąjungai apie UNESCO konvencijos įgyvendinimą. Šiuo tikslu pateikiama išsami šioje tarptautinėje sutartyje nustatytų prievolių analizė. Taip pat aptariama įvairi UNESCO konvencijos įgyvendinimo praktika teisiniu ir praktiniu požiūriu, nurodomi uždaviniai ir priemonės, kurie padėtų pasiekti šios konvencijos tikslus.

Kad UNESCO konvencija būtų įgyvendinta, Europos Sąjunga, valstybės narės ir pilietinė visuomenė turi imtis naujų veiksmų. Pagrindiniai leitmotyvai turėtų būti susiskaidymo įveikimas ir sanglaudos siekis. Jei viešųjų ir privačiųjų subjektų siekiai bus dideli, užduotys bus sudėtingos, o atpildas – didelis. Jei požiūris bus minimalistinis, uždaviniai nebus įgyvendinti. Pastarasis požiūris – tai blogiausias scenarijus, kuriuo bus atvertas kelias prekybos diktatui žmogaus teisių, pagrindinių laisvių ir galimybių naudotis įvairių kultūrų raiškos formų gausybe sąskaita. Be to, vidurinis kelias tarp didelių siekių ir minimalizmo tik sutvirtins *status quo*: kultūrų raiškos įvairovė yra kelių turtingų ir demokratinės gerovės valstybių prabanga, kuri likusiam pasauliui nepasiekiamo.

UNESCO konvencija suteikiama nauja priemonė, kuria būtų galima pasiekti, kad Europos integracija būtų gerokai turtingesnė, gilesnė ir tvaresnė. Europos Sąjungos išorės ryšiai, tikra kultūrų raiškos įvairovės apsauga ir skatinimas gali padėti didinti „pasaulio integraciją“, siekiant užtikrinti taiką ir socialinę gerovę, kaip egzistencinį vien tik ekonominės globalizacijos papildą. Praėjus šešiasdešimčiai metų nuo R. Schumano anglies ir plieno bendrijos deklaracijos šiandien labiau nei kada nors reikia kultūros Europoje ir visame pasaulyje.

Tyrimo apžvalga

Tyrimas padalytas į penkias dalis. Šiame UNESCO konvencijos įgyvendinimo praktikos tyrime, trumpai apibūdintame pirmoje dalyje, nagrinėjome tradicinį ir inovatyvų požiūrį į tai, kaip būtų galima išsaugoti ir įvairių tipų šalyse, neatsižvelgiant į jų išsivystymo lygį, skatinti kultūrų įvairovę. Tyrimas apima: 1) išsivysčiusias šalis, kuriose kultūrinė pramonė stipri, pvz., ES valstybės narės ir Kanada; 2) besiformuojančios ekonomikos šalis, kuriose kultūrinė pramonė organizuota, pvz., Kiniją ar Braziliją; ir 3) besivystančias ir mažiausiai išsivysčiusias šalis, turinčias mažai ekonominių priemonių kultūrų raiškos įvairovei saugoti ir skatinti, pvz., Senegalą.

UNESCO konvencija parengta programiniu būdu. Taigi konvencijos šalys įgyvendindamos ją turi plačią veiksmų laisvę. Remdamiesi tuo kaip pradiniu tašku mes kuriame ir aptariame naujas idėjas, kuriomis siekiama gerinti šios tarptautinės sutarties kokybę jos įgyvendinimo procese (antra dalis).

---

² Jean Monnet, cituojamas Denis de Rougemont tel qu'en lui-même, in Cadmos 33/1986, p. 22.

Vertindami, kaip ES taikė konvenciją užsienio ryšių ir vidaus politikos srityse, rėmėmės apklausomis ir dokumentų analize (trečia ir ketvirta dalys). Vertiname, ar UNESCO konvencija turėjo poveikį naujesnei politikai, ir pateikiame scenarijus, kaip tai gali atsispindėti ateityje, kad būtų galima pateikti rekomendacijų, kaip veikti toliau (penkta dalis).

Pirma dalis. Apklausa naudojant anketas ir per pokalbius

Pirmoje dalyje pateikiama informacijos ir nuomonių, kurias surinkome naudodami anketas ir kalbėdamiesi su įvairiais privačiais ir viešaisiais suinteresuotaisiais subjektais Europos Sąjungoje ir už jos ribų, santrauka. Pateikiame trumpą šių duomenų analizę, kuri padeda suvokti dabartinę įgyvendinimo būklę ir suprasti, kaip veikti toliau.

Pirmoji anketa mums padėjo surinkti teisinių duomenų; antroje anketoje analizuota įgyvendinimo praktika pilietinės visuomenės atstovų požiūriu; o trečiojoje anketoje įgyvendinimas nagrinėjamas regioninių organizacijų požiūriu. Be to, rengėme pokalbius su kelių regioninių ir tarptautinių organizacijų atstovais.

Užpildytos anketos viešai pateiktos tyrimui skirtoje interneto svetainėje www.diversitystudy.eu.

Antra dalis. Naujos idėjos, kaip įgyvendinti UNESCO konvenciją

Antroje dalyje tiriamas naujų idėjų, kaip UNESCO konvenciją įgyvendinti ES išorės ryšių ir vidaus politikos srityse, rinkinys.

Pirma, UNESCO konvencijos 8 straipsnyje teigiama, kad „Šalis gali konstatuoti, kad jos teritorijoje yra ypatingų atvejų, kai kultūrų raiškai gresia išnykimas, kyla didelė grėsmė arba jai būtina neatidėliotina apsauga;“ ir kad tokiomis aplinkybėmis „Šalys gali imtis visų tinkamų priemonių, siekdamas apsaugoti kultūrų raišką“. Ši nuostata, kartu su 17 straipsniu, gali būti aiškinama kaip nukreipta prieš vadinamąjį „kultūrinį genocidą“, kaip kraštutinį kultūrų raiškos įvairovės neigimą. Pirminiuose 1948 m. JT Konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį projektuose buvo nuostatų dėl išpuolių prieš tam tikrą kultūrų raišką siekiant sunaikinti nacionalines, etnines, rasines ar religines grupes. Siūlome toliau nagrinėti tokį aiškinimą tuo požiūriu, kad galbūt atsirastų naujų ankstyvos genocido ir masinio žiaurumo prevencijos būdų remiantis UNESCO konvencija. Visų pirma rekomenduojame toliau nagrinėti kultūrų, religinės, politinės ir nacionalinės raiškos įvairovės ryšį. Bendrais bruožais aptarsime pasiūlymą dėl naujų priemonių ES išorės ryšiams su šalimis, kamuojamomis humanitarinių problemų ir mažumų teisių bei žmogaus teisių pažeidimų.

Siūlome, kad šis pasiūlymas būtų aptartas Transatlantinio įstatymų leidėjų dialoge (TLD), kuriuo siekiama sustiprinti ir išplėsti politinio Europos ir Amerikos įstatymų leidėjų diskurso lygmenį. Ankstyva genocido ir masinio žiaurumo prevencija – labai svarbus politinis įstatymų leidėjų abipus Atlanto rūpestis. Ši tema leis Europos Parlamento nariams atskleisti visą UNESCO konvencijos vertę savo kolegoms Jungtinėse Valstijose. Pagal geriausią scenarijų toks dialogas galėtų paskatinti Jungtines Valstijas ir kitas panašiai mąstančias šalis pakeisti savo nepalankų požiūrį į šią konvenciją, laikyti jos – nebeatmesti.

Antra, politikai, kuria siekiama apsaugoti ir skatinti kultūrų įvairovę, reikia tinkamų išteklių. Tokiomis aplinkybėmis analizuosime intelektinės nuosavybės teisių ir konkurencijos teisės vaidmenį sudarant vienodas sąlygas kultūrų raiškos teikėjams iš Šiaurės ir Pietų. Siekdami

padidinti galimybes naudotis įvairios kilmės kultūrų raiška nustatome „kultūrinio traktavimo“ ir „didžiausią palankumą turinčios kultūros“ principus. Nagrinėjame su tarptautine intelektinės nuosavybės sistema susijusius klausimus atsižvelgdami į kultūrų raiškos įvairovės apsaugojimą ir skatinimą ir teikiame kompensavimo pasiūlymus. Tokiomis aplinkybėmis taip pat pabrėžiame teigiamą galiojančios konkurencijos teisės ir naujos teisės sistemos, pagrįstos kultūrinio nediskriminavimo principais, įnašą. Esant tokiam teisiniam režimui būtų pagerinta įvairių teisėtų interesų, kuriems kyla pavojus, pusiausvyra. Politikos kūrėjai galėtų laikytis panašaus požiūrio Europos Sąjungoje, kad būtų vykdomi UNESCO konvencijos 6 ir 7 straipsnių reikalavimai ir skatinama geresnė kultūrinių prekių ir paslaugų apyvarta tarp valstybių narių. Šia diskusija raginama kurti naujus vienodų galimybių, atvirumo ir pusiausvyros principų įgyvendinimo būdus pagal 2 straipsnio 7 ir 8 dalis, kartu laikantis visuotiniu mastu pripažįstamų žmogaus teisių dokumentų, kaip reikalaujama 5 straipsnyje.

Besivystančios ir mažiausiai išsivysčiusios šalys darė spaudimą išsivysčiusiems šalims reikalaujamos bendradarbiauti dėl patentų suderinimo Pasaulio prekybos organizacijoje, siekiant apsaugoti ir skatinti visuomenės sveikatą. Siūlome, kad suinteresuotieji kultūros subjektai reikalautų panašių iniciatyvų autorių teisių ir gretutinių intelektinės nuosavybės teisių srityje, siekiant apsaugoti ir skatinti kultūrų raiškos įvairovę. ES mokesčių mokėtojai moka už žalą kultūrų raiškai. Tai apima neigiamą oligopolijų, kurios piktnaudžiauja savo įtaka rinkoje, be abejonės, savo politikoje taikydamos kultūrinę diskriminaciją, poveikį.

Trečia, pilietinė visuomenė privalo atlikti svarbų vaidmenį įgyvendinant UNESCO konvenciją, siekiant užtikrinti jos veiksmingumą. Turime pagrindinį dėmesį skirti tam, kaip šis vaidmuo galėtų materializuotis. Būtų idealu, jei pilietinei visuomenei atstovaujančios nevyriausybinės organizacijos (NVO) įgyvendinant konvenciją imtųsi politinių veiksmų veikdamos tiek pat ryžtingai ir veiksmingai kaip aktyvistų grupės, Pasaulio prekybos organizacijai pranešusios apie su prekyba nesusijusias aplinkosaugos problemas. Šiems veikėjams, paskelbiant apie su prekyba nesusijusias problemas, kurių kyla aplinkos apsaugai ir tvariam vystymuisi, pavyko padaryti esminę įtaką kuriant ir įgyvendinant tarptautinės prekybos įstatymus ir politiką. Artimoje ateityje privalo atsirasti panašių veikėjų, kad būtų toliau kuriami ir įgyvendinami įstatymai ir politikos kryptys, kuriais siekiama apsaugoti ir skatinti kultūrų įvairovę nacionaliniu, regioniniu ir tarptautiniu lygmenimis. Kad šie tikslai būtų pasiekti, labai svarbu nepriklausomumas nuo viešosios ir privačiosios jėgos. Autoritarinio režimo šalyse NVO turi būti apsaugotos nuo valstybės diktato. Demokratinio režimo šalyse NVO turi susidurti su ekonomine korporacinių interesų, kurie rinkoje užima dominuojančią padėtį, jėga. Abiem atvejais vertiname teisinius ir politinius mechanizmus, kuriais pilietinės visuomenės atstovams padedama aiškiai pareikšti ir propaguoti visuomenės interesus, kartu išsaugant jų nepriklausomumą. Be to, NVO turi būti skaidrios ir atskaitingos jų narystės struktūros, atstovaujamo, vidaus sprendimų priėmimo procesų, valdymo ir finansavimo požiūriu.

1998 m. Orhuso konvencijoje dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimančiam sprendimams ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais nustatyta dalyvaujamoji sistema gali būti naudojama kaip UNESCO konvencijos 11 straipsnio įgyvendinimo ES lygmeniu modelis.

Šie trys klausimai verti ypatingo politikos kūrėjų ir pilietinės visuomenės atstovų, kurie siekia imtis veiksmų UNESCO konvencijos įgyvendinimo procese, turėdami siekių pašalinti jos trūkumus ir išnaudoti jos teikiamas galimybes, dėmesio.

Suinteresuotųjų subjektų dialogas

Mūsų atlikta kiekvienos iš šių trijų temų analizė pagrįsta duomenų rinkimo darbu, minimu pirmoje mūsų tyrimo dalyje, taip pat dokumentų analize. Pateikėme šią analizę aukšto lygio diskusijų dalyviams iš akademinio pasaulio, kurie turėjo pateikti kritišką vertinimą, siekdami paskatinti platesnes suinteresuotųjų subjektų diskusijas. Nufilmavome tų dialogo dalyvių pokalbius ir filmuotą medžiagą paskelbėme interneto svetainės www.diversitystudy.eu skirsnyje „Suinteresuotųjų subjektų dialogas“. Pokalbiai su kiekvienu dalyviu yra pradinis taškas, nuo kurio internete, tinklaraštyje, galima pradėti diskusijas atitinkamomis temomis. Tikimės, kad suinteresuotieji subjektai perskaitys mūsų tyrimą, išklausys diskusijų dalyvių pastabas, pareišk savo nuomonę ir pasikeis ja mūsų tinklaraštyje.

Trečia dalis. UNESCO konvencijos įgyvendinimas ES išorės ryšių srityje

Trečia dalis skirta ES išorės ryšiams. Joje nagrinėjamas UNESCO konvencijos įgyvendinimas, susijęs su žmogaus teisių politika ir tarptautine prekyba daugiašaliu, regioniniu ir dvišaliu lygmenimis.

Šioje dalyje tiriamas ES vaidmuo pastarajame bylinėjimesi Pasaulio prekybos organizacijoje dėl Jungtinių Valstijų ir Kinijos GATS ir TRIPS susitarimų. Pastebime, kad ES šiose ginčų sprendimo procedūrose, susijusiose su kultūrine pramone, rėmė Jungtines Valstijas, o ne Kiniją. Abi procedūros buvo pastūmėtos stambiausių Holivudo filmų kūrėjų ir susijusių suinteresuotųjų grupių oligopolijų. Viename iš šių teismo procesų Kinija gynybai pasitelkė UNESCO konvenciją. Kiek žinome, prieš Europos Komisijai priimant sprendimą remti Amerikos poziciją nebuvo konsultuotasi su suinteresuotaisiais kultūros subjektais iš Europos. Po diskusijų, kilusių dėl šių atvejų, konstatuojame, kad Europos Komisija turėtų sukurti procedūras, kuriomis būtų užtikrintas pilietinės visuomenės informavimas laiku ir tinkamas jos dalyvavimas sprendimų priėmimo procesuose, susijusiuose su ginčiais PPO, kurie apima dalykus, patenkančius į UNESCO konvencijos taikymo sritį. Tokiu informacija pagrįstu dalyvavimu turėtų būti padedama veiksmingiau įgyvendinti UNESCO konvenciją.

Toliau klausiame, kodėl PPO iki šiol dar nebuvo oficialių diskusijų dėl UNESCO konvencijos. Analizuojame šią padėtį ir siūlome ES strateginius veiksmus UNESCO ir PPO dialogui dėl kultūrų raiškos įvairovės apsaugos ir skatinimo tarptautinės prekybos reguliavimo srityje pradėti.

Taip pat kritiškai analizuojame kultūrinio bendradarbiavimo mechanizmus ir tiriamė susirūpinimo, kuris kyla dėl kultūrų įvairovės, ir regioninių bei dvišalių prekybos susitarimų ryšį. Pirmas konkretus UNESCO konvencijos įgyvendinimas ES išorės santykių srityje pagal Europos kultūros darbotvarkę buvo derybos dėl dviejų Kultūrinio bendradarbiavimo protokolų. 2008 m. Europos Komisija sudarė pirmą protokolą su CARIFORUM, o 2009 m. pradėjo derybas dėl antro protokolo su Pietų Korėja. Viena vertus, šie protokolai yra išankstiniai rodikliai, kaip galėtų būtų įgyvendinamos Kultūros darbotvarkės gairės ir tikslai. Kita vertus, šios derybos atskleidžia kelis dalykus, kuriuos reikia toliau analizuoti, visų pirma atsižvelgiant į tai, kad įvairūs Europos Komisijos požiūrio aspektai sulaukia nuožmės kritikos.

Siūlome, kad ES, valstybės narės ir kitos panašiai mąstančios šalys ES sudarant regioninius ar dvišalius prekybos susitarimus sudarytų daugiašalį pagrindų susitarimą. Tokiame daugiašaliame susitarime būtų pateiktas esminis kultūrinio bendradarbiavimo turinys, taikomas visoms trečiosioms šalims. Tokiame dokumente galėtų, pavyzdžiui, būti nustatyta

sąlyga, kad „TRIPS Plus“ autorių teisių apsaugos standartai galėtų būti taikomi tik įgyvendinus atitinkamas apsaugines konkurencijos teisės nuostatas. Tada ES galėtų papildyti šią pagrindinę tvarką konkrečiu turiniu, taikomu kiekvienu konkrečiu atveju aiškiai apibrėžtoje taikymo srityje.

Tarptautiniai viešieji finansavimo mechanizmai labai svarbūs kultūrinei produkcijai pasaulio Pietų šalyse. Remdamiesi Afrikos, Karibų baseino ir Ramiojo vandenyno šalių (AKR) filmų fondo atvejo analize, būsimą vystomąjį bendradarbiavimą pagal UNESCO konvenciją grindžiame įgyta patirtimi.

Ketvirta dalis. UNESCO konvencijos įgyvendinimas ES vidaus politikos srityje

Ketvirtoje dalyje vertinama Prancūzijos ir Pietų Korėjos padėtis filmų rinkos dalių požiūriu, nes ta padėtis atspindi pagrindinę problemą, su kuria šiandien susiduriama daugelio kultūrinių pramonių rinkose. Visose ES valstybėse narėse ir daugelyje pasaulio šalių didelė įtakos rinkoje koncentracija lemia tai, kad auditorija reikalauja vyraujančių formų ir turinio, kurie daugeliu atvejų yra kultūriškai vienasūšiai. Paprasta visuomenė vargu ar gali rinktis ir turi tenkintis ta kultūrine raiška ir už jos slypinčia ideologija, kurią rinkoje dominuojantys veikėjai gali brukti nuožmiai reklamuodami. Kuo didesnė įtaka rinkoje turi kultūrinės raiškos teikėjai, tuo didesnė jų rinkos skvarba. Holivudo oligopolijos įtaka rinkoje, viena vertus, ir ES valstybių narių finansavimas teikiant atrankiąją valstybės pagalbą, kita vertus, šiandien plačiai „duopolizuoja“ įvairius kultūrinius Europos sektorius. Turi būti apsaugotos menininkų ir auditorijos, kurie atsisako bet kurio iš tų stipriųjų, teisės. Atsakingi politikos kūrėjai turėtų sukurti naujas vienodų sąlygų visiems kultūrų raiškos kūrėjams, kurie dabar išstumti iš vyraujančios sistemos, taisykles. Manome, kad valstybių atrankiosios pagalbos mechanizmas, jo „ekspertokratija“ ir per daug išpūstas įvairių tarpininkų vaidmuo yra grėsmė šiai laisvei Europoje. Priemonę kovai su šia rizika radome intelektualinės nuosavybės sistemoje, derinamoje su konkurencijos teise ir kultūrinio nediskriminavimo principais, kaip dėstoma antroje dalyje.

Toliau bendrais bruožais nusakome strategines institucinio modelio, kuriuo Europos Sąjungoje siekiama įgyvendinti UNESCO konvenciją, kryptis. Rekomenduojame apžvelgti turimą kompetenciją ir galimą sąveiką remiantis nauju įsteigtų institucijų bendradarbiavimu. Be to, siūlome laikyti Tarpvyriausybinę klimato kaitos komisiją įkvėpimo šaltiniu kuriant naują subjektą informacijai apie priemones ir politikos kryptis, skirtas kultūrų raiškos įvairovei saugoti ir skatinti, rengti ir ja keistis. Galiausiai siūlome toliau nagrinėti UNESCO konvencijos poveikio politikos kryptims, kuriomis siekiama apsaugoti ir skatinti kalbų įvairovę, klausimą.

Penkta dalis. Išvados ir rekomendacijos

Penktoje dalyje pateikiamos išvados ir rekomendacijos, kaip didžiulį UNESCO konvencijos potencialą materializuoti Europoje ir pasaulyje. Visų pirma pabrėžiame pilietinės visuomenės, kaip varomosios šios tarptautinės sutarties įgyvendinimo jėgos, vaidmenį.

Ilgoji tyrimo versija, suinteresuotųjų subjektų dialogas ir dokumentai

Šis tyrimas turi dvi versijas – trumpoji, 80 puslapių, išversta į kelias kalbas, ir ilgoji versija anglų kalba, kurioje darbo dokumentų forma pateikiama išsamesnė temų analizė. Abi versijas, taip pat reakcijas į mūsų apklausą galima atsisiųsti iš šiam tyrimui skirtos interneto svetainės, kurioje pateikiama daugiau susijusių dokumentų, adresu www.diversitystudy.eu. Šioje svetainėje taip pat yra skirsnis, kuriame suinteresuotieji subjektai gali komentuoti tyrimą ir keistis nuomonėmis.

UNESCO konvencijos tekstą, jos veiklos gaires ir kitos naudingos informacijos galima rasti adresu www.unesco.org/culture/en/diversity/convention.

Pagrindinės konvencijos ypatybės: suverenumo principas ir ribos

UNESCO konvencija sukurtas mechanizmas gali būti vadinamas „ribota laisve“ – konvencijos šalys gali priimti ir įgyvendinti įstatymus ir politikos kryptis, kuriais siekiama apsaugoti ir skatinti kultūrų raiškos įvairovę savo teritorijose (5 ir 6 straipsniai). UNESCO konvencijos 2 straipsnio 2 dalyje nustatyti suverenumo principai. Pagal šią nuostatą valstybės pagal Jungtinių Tautų chartiją ir tarptautinės teisės principus turi suverenumo teisę tvirtinti priemones konvencijos tikslams siekti. Įgyvendinant šią teisę reikia gerbti žmogaus teises ir pagrindines laisves, kaip nustatyta 2 straipsnio 1 dalyje. Šia nuostata primenama, kad „apsaugoti ir skatinti kultūrų įvairovę galima, tik jeigu užtikrinamos žmogaus teisės ir pagrindinės laisvės, tokios kaip išraiškos, informacijos bei komunikacijos laisvė ir galimybė asmenims pasirinkti kultūrų raiškos formą“. Vienodų galimybių, atvirumo ir pusiausvyros principais, nustatytais 2 straipsnio 7 ir 8 dalyse, toliau ribojamos konvencijos šalių galios kultūros politikos srityse.

Suverenumo principas yra labai problemiškas, kai taikomas autoritariniams režimams. Daugeliu atvejų tokie režimai linkę naudotis ir piktnaudžiauti suverenumo suteikiama galia ir nepaisyti suverenumo ribų ir reikalavimo gerbti žmogaus teises ir pagrindines laisves. Europos Sąjungai, skatinančiai siekti UNESCO konvencijos tikslų išorės ryšių srityje, kyla uždavinys atkreipti dėmesį į tokią tikrovę.

Galima įrodinėti, kad tarptautinio solidarumo ir bendradarbiavimo principu, išdėstytu 2 straipsnio 4 dalyje, nurodoma, kad valstybės atsikratytų siauro ir intravertiško suverenumo sąvokos supratimo. Tarptautiniu solidarumu ir bendradarbiavimu turėtų būti siekiama skatinti valstybes, ypač besivystančias ir mažiausiai išsivysčiusias, kurti ir stiprinti savo kultūrinės raiškos ir kultūros pramonės šakų, kurios dar kuriamos ar jau įsitvirtino, priemones. Tai turi vykti vietos, nacionaliniu ir tarptautiniu lygmenimis. Mūsų nuomone, toks pat aiškinimas turėtų būti taikomas vienodų galimybių, atvirumo ir pusiausvyros principams (2 straipsnio 7 ir 8 dalys). Pabrėžiama, kad „vienodos galimybės naudotis gausiomis ir įvairiomis kultūrų raiškos formomis iš viso pasaulio bei galimybė supažindinti su kultūromis pasitelkiant žodines ir sklaidos priemones yra itin svarbios norint išryškinti kultūrų įvairovės svarbą ir skatinant savitarpio supratimą“. Pripažįstama, kad valstybės, tvirtindamos priemones kultūrų raiškos įvairovei remti, turėtų siekti tinkamai skatinti atvirumą kitoms pasaulio kultūroms. Taigi, tarptautinio solidarumo ir bendradarbiavimo supaprastinimas iki paprasčiausios labdaros formų neatitinka Europos Sąjungos interesų.

Kad tvarios kultūrų raiškos įvairovė būtų apsaugota ir skatinama vadinamuosiuose pasaulio Pietuose siekiant naudoti visam pasauliui, reikia kurti ir įgyvendinti naujus teisinius mechanizmus, kuriais siekiama sudaryti vienodas sąlygas. Dėl politinių priemonių, pagrįstų tiesioginėmis išmokomis, kyla pavojus, kad donoriai galės daryti įtaką kultūriniam turiniui ir gavėjai bus neapsaugoti nuo priklausomybės ir klientelizmo. Tai visų pirma taikoma vadinamosioms „atrankiosios valstybės pagalbos“ schemoms, kurias išsamiau nagrinėjame ketvirtoje dalyje.

Siekiant užtikrinti, kad daugiau naudos būtų tikrai kultūrų raiškos įvairovei, o ne tik kelioms turtingoms ir demokratinėms valstybėms, kurios abejingos likusiam pasauliui ar su juo elgiasi globėjiškai, būtinos veiksmingos teisinės apsaugos priemonės, turint ilgalaikę viziją.

SESV 205–207 straipsniuose, taip pat ir 21 straipsnyje reikalaujama, kad Europos Sąjunga savo veiksmus vykdydama tarptautinėje arenoje vadovautųsi principais, kuriais remiantis ji sukurta, t. y. vystymosi ir plėtros; ir principais, kuriuos ji nori skatinti taikyti visame pasaulyje: demokratijos, teisinės valstybės, žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių visuotinio ir nedalomumo, pagarbos žmogaus orumui, lygybės ir solidarumo principais, taip pat Jungtinių Tautų Chartijos ir tarptautinės teisės principų laikymusi. Taigi, ES bendraja komercine politika ir besiformuojančia ekonomine struktūra turėtų būti prisidedama prie sąžiningesnės pasaulio tvarkos ir kultūros sektoriuje³.

Pranašumų, trūkumų, galimybių ir grėsmių apžvalga

Šiame tyrime pateikti rezultatai pagrįsti įvairiomis priemonėmis: duomenų rinkimu, atvejų analizėmis ir dokumentų analize. Tomis priemonėmis suteikiama galimybė apsvarstyti UNESCO konvencijos įgyvendinimo potencialą. Tuo tikslu atlikome UNESCO konvencijos ir jos įgyvendinimo Europos Sąjungoje SWOT analizę (pranašumų, trūkumų, galimybių ir grėsmių). Toliau pateikiamas glaustas šios analizės aprašymas.

Pranašumai

UNESCO konvencija pilietinei visuomenei suteikiama daug galimybių dalyvauti. Tam tikrose jurisdikcijose pilietinės visuomenės atstovai buvo labai svarbūs kuriant konvencijos turinį jos rengimo ir derybų dėl jos etapuose. Patvirtintoje tarptautinėje sutartyje suteikiamos tokios pat galimybės veikti visuomenei kaip varomajai jos įgyvendinimo jėgai (11 straipsnis).

Taigi, UNESCO konvencijai įgyvendinti reikia stipraus pilietinės visuomenės įsipareigojimo motyvuoti ir įteisinti viešųjų suinteresuotųjų subjektų veiksmus.

Trūkumai

Konvencijoje nustatytas suverenumo principas kartu su neapibrėžtomis nuostatomis ir labai silpna ginčų sprendimo sistema yra per silpni, kad būtų galima spręsti uždavinius, kylančius didžiulei daugumai valstybių, visų pirma besivystančioms ir mažiausiai išsivysčiusioms valstybėms ir autoritarinio režimo valstybėms.

Vadinasi, viešieji ir privatieji suinteresuotieji subjektai turi tarptautiniu lygmeniu aiškiai nustatyti aiškias ir tikslias suverenumo principo ribas, paremtas žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis, taip pat vienodų galimybių, atvirumo ir pusiausvyros principais.

Galimybės

Konvencijoje vartojama kalba įvepianti, viešieji ir privatieji suinteresuotieji subjektai raginami būti kūrybingi ir teisės, ir politikos požiūriu. Kartu su pokyčiais aplinkos apsaugos teisės srityje ir esant prekybos reguliavimo spaudimui iš tokio kūrybiškumo gali atsirasti idealizmo ir realizmo dinamikos skatinimas. Tai bus labai naudinga įgyvendinant šią tarptautinę sutartį. Be to, ši konvencija gali tapti statybine medžiaga tarptautinei teisei priemonei, kuria siekiama ginti ir skatinti „žmogiškąją įvairovę“ kaip priemonę ankstyvai

genocido ir masinio žiaurumo prevencijai. Ši priemonė gali būti naudojama ES užsienio ryšių srityje.

ES užsienio ryšių srityje konvencija turi potencialą sustiprinti tvaresnės integracijos pastangas. Šis dokumentas gali labai prisidėti stiprinant sanglaudą. Tai gali būti gera valdymo priemonė siekiant kuo labiau padidinti gerovę ir sumažinti įtampą, kylančią dėl kultūrų, politinės, etninės, religinės ir nacionalinės raiškos įvairovės Europoje ir visame pasaulyje.

Todėl suinteresuotieji subjektai turi specialų dėmesį skirti veiksmingam UNESCO konvencijos 7 ir 8 straipsnių, kuriuose kalbama apie galimybę susipažinti su kultūrų raiškos įvairove ir apie radikaliausią jos nepripažinimą, įgyvendinimui. Sėkmingai įvykdžius šį uždavinį, konvencija galėtų būti laikoma labai svarbia tarptautine sutartimi.

Grėsmės

Konvencijos šalys turi žinoti neigiamą dabartinės tarptautinės intelektinės nuosavybės teisių sistemos poveikį kultūrų raiškos įvairovei, visų pirma rinkose, kuriose dominuoja didelės korporacijos, turinčios kolektyvinę oligopolinę įtaką.

Jei šalys tinkamai nesinaudos atitinkama konkurencine teise ir neištaisys sistemingo kultūrinio diskriminavimo, kurį vykdo korporacijos, padarytos žalos, dabartinis kultūrinių prekių ir paslaugų mainų disbalansas nebus ištaisytas. Šiuo atveju 7 straipsnyje nustatyta galimybė susipažinti ir liks tik programinis dalykas.

Pagal 6 straipsnį šalys privalo sukurti ir įgyvendinti teisinius įstatymų leidžiamosios, vykdomosios valdžios ir teismo savitarpio priklausomybės principus, siekiant vengti priemonių, kuriomis sprendimų priėmimo galios būtų suteiktos valstybei ir kurios nepasiekiamos teismams bei pažeidžia žodžio laisvę. Manome, kad atrankiosios valstybės pagalbos mechanizmai kelia paslėptos cenzūros pavojų ir stabdo kultūrinį verslumą. Konvencijos neįgyvendinus taip, kad būtų visiškai pasinaudota jos gero valdymo potencialu, tai gali turėti neigiamą papildomą poveikį tvarios Europos integracijos pastangoms, visų pirma per ekonominę ir politinę krizę.

Be aktyvaus pilietinės visuomenės ir politikos kūrėjų, kurie skatina konvenciją toliau įgyvendinti, dalyvavimo šiam dokumentui kiltų rizika tapti vien tik „langue de bois“ diskursu turtingoms ir demokratinės gerovės valstybėms; o galiausiai tai taptų neįteiktu laišku visoms konvencijos šalims.

Todėl kultūrinės įvairovės reikalo skatintojai privalo priešintis siauram UNESCO konvencijos taikymo srities aiškinimui. Jie turi sutelkti privačiuosius ir viešuosius veikėjus į kultūros sektorių ir už jo ribų ir prisidėti prie veiksmingo šio dokumento įgyvendinimo. Galiausiai, bet tai ne mažiau svarbu, jie turi dėti didžiausias pastangas toliau kurti teisės ir politikos kryptis, kurios jau pradėtos kurti nacionaliniu ir regioniniu lygmenimis.

---

³ Apie besiformuojančią Europos ekonominę struktūrą žr. Christian Joerges, „La Constitution européenne en processus et en procès, Revue Internationale de Droit Économique“ 2006, p. 245–284: <http://www.cairn.info/revue-internationale-de-droit-economique-2006-3-page-245.htm>

Trys teisės ir politikos krypčių diskurso kultūrų įvairovės klausimais kartos

Pastebime tris diskurso politinių krypčių ir teisinės valstybės temomis, susijusiomis su UNESCO konvencijos taikymo sritimi, kartas. Pagal 3 straipsnį ši konvencija „taikoma šios Konvencijos Šalių patvirtintoms politikos kryptims ir priemonėms, susijusioms su kultūrų raiškos įvairovės apsauga ir skatinimu“. Ši taikymo sritis turi būti aiškinama kartu su 1 ir 2 straipsniais, kuriuose apibrėžiami šios tarptautinės sutarties tikslai ir pagrindiniai principai.

Istoriškai pirmoji diskurso karta buvo pagrįsta daugiausia etnocentrinio supratimu, kuris buvo sutelktas į „kultūrinės tapatybės“ sąvokos apsaugojimą ir skatinimą. Paskutinį XX a. dešimtmetį labai sustiprėjus daugiašalei prekybos sistemai, suinteresuotieji kultūros subjektai iš įvairių jurisdikcijų ėmė suvokti, kad jiems reikia sujungti pajėgas naujiems uždaviniams spręsti. 1995 m. įsigaliojo Pasaulio prekybos organizacijos (PPO) susitarimai. Per derybas, po kurių pasirašytos tos sutartys, suinteresuotiesiems kultūros subjektams nepavyko įtraukti „kultūrinės išimties“. Tokia išimtimi kultūrinis reguliavimas būtų buvęs pašalintas iš laipsniško prekybos prekėmis ir paslaugomis liberalizavimo ir su prekyba susijusių intelektinių nuosavybės teisių aspektų reguliavimo srities (GATT, GATS ir TRIPS).

Sėkmė tuo požiūriu, kad PPO teisė yra nuspėjama ir jos vykdymą galima užtikrinti, radikaliai pakeitė ginčų sprendimo mechanizmą, kuris 1948–1994 m. taikytas Bendrajam muitų tarifų ir prekybos susitarimui (GATT). Ši nauja tikrovė, be abejonės, prisidėjo prie strategijos pasikeitimo tarp suinteresuotųjų kultūros subjektų ir tai buvo antroji diskurso karta, susijusi su „kultūrų įvairovės“ sąvoka. Suinteresuotieji kultūros subjektai į vis didėjančią grėsmę reagavo kurdami naują teisę. Šis procesas prasidėjo nuo negriežtosios teisės – 2000 m. globojant Europos Tarybai priimta kultūrų įvairovės deklaracija. Po jos 2001 m. panaši deklaracija priimta UNESCO, o 2005 m. imtasi labiau privalomos teisės ir priimta konvencija. Nors įvairūs diskursai dėl politinės įvairovės pradėti gerokai anksčiau, naujas daugiašalis prekybos reguliavimas suteikė jiems impulsą tapti vis aiškiau išdėstytomis teisės normomis.

Dabar suvokiame, kad atsiranda trečioji susijusių teisinių ir politinių idėjų ir iniciatyvų karta. Ši artėjanti era suteikia galimybę palankiai sutikti naujus sąjungininkus kultūros srityje, kuriems rūpėtų žmogaus teisių, pagrindinių laisvių, mažumų teisių apsauga ir genocido bei masinio žiaurumo prevencija. Tokia konvencija, kokia ji yra šiandien, siekiama tokio įnašo, kuriuo būtų materializuotos žmogaus teisės ir pagrindinės laisvės, ir dėl kultūrų raiškos įvairovės, ir dėl suverenumo principo apribojimo.

Įgyvendinimas, kaip „politinių pokyčių siekis“

Europos Komisija mano, kad UNESCO konvencijos įgyvendinimas ES nėra griežta teisėkūros veikla, bet greičiau politinių pokyčių siekis ir vidaus, ir išorės politikoje, ir to forma gali būti teisėkūros veikla konkrečiais atvejais (ES Komisijos atsakymas į regioninių organizacijų apklausos 4 klausimą www.diversitystudy.eu). Tokiu suvokimu suteikiama galimybė politiniu ir teisiniu požiūriu naujam kūrybiškam mąstymui, kuris būtų platesnis nei vien statistinis ir formalistinis. UNESCO konvencija turi didelį potencialą sutelkti ir paskatinti teisės ir politikos kūrėjus ieškoti inovatyvių sprendimų pagrindinėms jų rinkimų apygardų problemoms, susijusioms su tapatybės ir įvairovės klausimais, spręsti. Konvencija kultūriniu požiūriu apima šiuos klausimus. Tačiau didžiulė šio dokumento vertė yra jo potencialas paskatinti kurti ateities teisinę sistemą, kurioje būtų galima valdyti įtampos šaltinius, pvz.,

religinę, politinę ir nacionalinę raišką, kuri į šalis ir regionus ateina įvairiomis formomis, ir vadovauti tam kūrimui.

Europos kultūros darbotvarkėje Europos Komisija ragina kultūrą įtraukti į kitas svarbias politikos sritis pagal su kultūra susijusią Sutarties nuostatą (4.4 punktas): „Išorės santykių srityje ypač daug dėmesio skiriama daugiašaliam kultūrų ir religijų dialogui, remiančiam ES ir jos tarptautinių partnerių tarpusavio supratimą ir siekiančiam vis didesnės auditorijos šalyse partnerėse. Tokiomis aplinkybėmis labai svarbų vaidmenį atlieka švietimas ir ypač informavimas apie žmogaus teises.“

Tibeto ir Kinijos arba Izraelio ir Palestinos ryšiai rodo, kad reikia skubiai ir iš esmės nagrinėti tokius būdus. Kultūrų raiškos įvairovės apsauga ir skatinimas, paisant žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių, yra planas, kaip kurti naują tarptautinę teisę, kuria būtų siekiama apsaugoti ir skatinti žmogiškąją įvairovę ir ankstyvą genocido ir masinio žiaurumo prevenciją. Tačiau prieš pradėdant svajoti apie naujus statinius reikia sutvirtinti turimų namų pamatus.

Europos Komisija pripažįsta, kad Europos Sąjungoje, patvirtinus Europos kultūros darbotvarkę, išorės ryšių srityje kultūrai atsiranda nauja strateginė sistema. Šioje sistemoje kultūra suvokiama kaip strateginis politinės, socialinės ir ekonominės plėtros veiksnys, o ne tik kaip izoliuoti kultūriniai reiškiniai ar demonstravimas (ES Komisijos atsakymas į regioninių organizacijų apklausos 4.1 klausimą). Europos Sąjungos, Vakarų Balkanų ir Turkijos dialogo Kopenhagos kriterijai rodo, kad šis naujas požiūris gali būti taikomas ir konkrečioms užduotims. Komisija taip pat aiškiai išdėsto lūkesčius, kad UNESCO konvencija bus sukurtas naujas kultūros ir kultūrų įvairovės vaidmuo pasaulinio valdymo srityje, pripažįstamas kultūriniu ramsčiu pasauliniu lygmeniu, ir, taigi, atspindimi aplinkos apsaugos sutarčių laimėjimai ir laimėjimai sprendžiant aplinkos apsaugos klausimus klimato kaitos ir biologinės įvairovės srityje (Europos Komisijos atsakymas į regioninių organizacijų apklausos 11.2 klausimą).

Šiame tyrime pritariame šiai vizijai ir išdėstome įvairias galimybes prisidėti prie šių siekių perkėlimo į tikrovę vidaus ir tarpvalstybinių santykių srityje. Pastaraisiais dešimtmečiais dėl dinamiškų aplinkos apsaugos teisės pokyčių sukurta įvairių dokumentų nacionaliniu, regioniniu ir tarptautiniu lygmenimis, pvz., 1992 m. Biologinės įvairovės konvencija. Šie teisiniai pokyčiai, kartu su neseniai iškilusiais su prekyba nesusijusiais uždaviniais, pvz., visuomenės sveikata pagal PPO teisę, galiausiai paskatino naują diskursą kultūrų įvairovės temomis. Teisės ir politiniu požiūriu pagrindė šiam diskursui kylanti grėsmė yra galimas regresavimas iki intravertiško kultūrinės tapatybės suvokimo. Atsižvelgiant į šį blogiausią scenarijų, rimti kultūrų įvairovės propaguotojai neturėtų praleisti unikalios progos, kuri turėtų atsirasti UNESCO konvenciją aiškinant kūrybiškai.